

Mediji i ranjive grupe: Kratka analiza odnosa medija prema Romima povratnicima i migrantima

Tanja Jakobi i Dejan Marković

REZIME

Ovaj predlog praktične politike bavi se odnosom medija prema dve marginalizovane grupe - tražiocima azila u evropskim zemljama, i migrantima/azilantima/traziocima azila u Srbiji, i ima cilj da ukaže na mogućnosti i limite medija u u oblikovanju javnog mnjenja kad su navedene grupe u pitanju. I jedni i drugi suočavaju se ili su se suočavale sa sličnim problemima, od napuštanja zemlje usled ratnih dejstava, do migracija izazvanih pre svega ekonomskim razlozima. Uprkos tome, Romi povratnici u medijskom prostoru u Srbiji tek su marginalno prisutni, dok je migrantima posvećena značajna pažnja. Ova analiza pokazuje da se interes medija za marginalizovane grupe javlja najčešće u trenucima njihovog stradanja i/ili kada im kreatori javnih politika, svojim istupima u medijima, daju važnost. Pojačano interesovanje medija za marginalizovane grupe ne podrazumeva uvek i njihov interes da dublje analiziraju probleme sa kojima se pripadnici ovih grupa suočavaju, već potencijalno nosi opasnost od diskriminacije, ojačavanja starih i stvaranja novih stereotipa u društvu i proizvodnje novih „drugih“. Istovremeno, nevidljivost ranjivih grupa u medijima i u društvu, takođe doprinosi njihovoj daljoj marginalizaciji. Kako bi izveštavanje o ranjivim grupama bilo sveobuhvatnije i kvalitetnije, mediji bi trebalo da vode računa o tačnosti informacija, da izbegavaju stereotipe i da u izveštavanju konsultuju stavove svih zainteresovanih aktera u društvu.

ŠTA SPAJA POVRATNIKE I MIGRANTE?

1 Svi pojmovi koji su u ovom tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

2 Posle liberalizacije viznog režima, broj azila iz zemalja zapadnog Balkana dostigao je 16% ukupnog broja zahteva za azil u ove zemlje, uprkos činjenici da se 96% ovakvih zahteva odbija. Za opširnije vidi u: "Asylum applicants from the Western Balkan: Comparative analysis of trends, push-pull factors and responses", European Asylum Support Office, Luxemburg: Publication Office of the European Union, 2013, p. 9.

3 "Migration of Roma in the EU: The case of Romani asylum seekers from Western Balkans", Romalítico, Roma policy Analyses, June 2016, dostupno na: <http://romalitico.org/new/index.php/content/romalitico/item/62-migration-of-roma-in-eu>, posećeno: 10.05.2017.

4 Prema Vašington postu koji se poziva na nemački list Zidojče Cajtung, od 55.000 migranata, koji su dobrovoljno napustili Nemačku, 15.000 vratilo u Albaniju, a po 5.000 u Srbiju, na područje Kosova i u Irak. Vidi u "More migrants are leaving Germany on their own before the country can deport them" objavljeno 28.12.2016, dostupno na: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/12/28/more-migrants-leave-germany-voluntarily-than-are-deported/?utm_term=.ae05b659e53a, posećeno 10.05.2017

5 Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije (KIRS), poslednjih godina između 70% i 80% povratnika je romskog porekla. Vidi u „Nemogućnost zapošljavanja glavni razlog zbog kojeg Romi odlaze u zemlje EU“ objavljeno 9.marta 2017, dostupno na: <http://rominfomedia.rs/nemogucnost-zaposljavanja-glavni-razloga-zbog-kojeg-romi-odlaze-u-zemlje-eu/>, posećeno 25.05.2017.

6 Procenjuje se da u zemljama EU ima između 50.000 i 100.000 građana Srbije koji bi mogli biti vraćeni u zemlju po osnovu Sporazuma. Ne postoje precizni podaci o broju povratnika koji ulaze u zemlju drugim putevima, ali ima indicija da se njihov broj povećava kao rezultat pooštrenih procedura u zemljama EU. Povratnici koji dolaze u Srbiju mogu se grubo podeliti u dve grupe: jednu čine građani koji su napustili bivšu Jugoslaviju tokom građanskog rata, hiperinflacije i do 2000-tih i drugu, u kojoj su građani koji su sa liberalizacijom viznog režima potražili azil u zemljama EU prvenstveno iz ekonomskih razloga. Opširnije pogledaj u: Tanja Jakobi i Dejan Marković, „Integracija Roma povratnika kroz bolje uslove obrazovanja i zapošljavanja“, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, jun 2017.

7 Prema raspoloživim podacima, 85% migrantske populacije iz 2016. godine u Srbiji potiče iz Sirije, Avganistana i Iraka, uključujući 61% žena i dece i 39% odraslih muškaraca. Opširnije pogledaj u: „Regionalni plan za reagovanje na izbegličku i migrantsku krizu za Evropu“, januar - decembar 2017. godine, UNHCR, dostupno na: <http://www.unhcr.rs/media/docs/2017/januar/RMRPSerbiaSRP.pdf>, posećeno 17.05.2017, posećeno 25.05.2017.

8 „Regionalni plan za reagovanje na izbegličku i migrantsku krizu za Evropu“, lbid.

9 Tanja Jakobi i Dejan Marković, "Integracija

Siromaštvo, visoka nezaposlenost, nizak nivo socijalne pomoći i nedovoljna dostupnost zdravstvenih usluga, predstavljaju neke od ključnih razloga za konstantan rast broja zahteva za azil iz zemalja Zapadnog Balkana u državama Evropske unije (EU), uprkos gotovo minimalnim izgledima da on građanima¹ iz ovog regiona bude i odobren.² Uporedo sa razvojem sirijske migrantske krize, oko 375.000 tražilaca azila iz zemalja Zapadnog Balkana (Albanije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Crne Gore i Srbije) našlo se pod dodatnim pritiskom da se vrate u svoje zemlje porekla,³ a smanjenje broja azilanata iz zemalja Zapadnog Balkana postalo je jedan od prioriteta zemalja EU.⁴

Uporedo sa razvojem sirijske migrantske krize, oko 375.000 tražilaca azila iz zemalja Zapadnog Balkana (Albanije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Crne Gore i Srbije) našlo se pod dodatnim pritiskom da se vrate u svoje zemlje porekla, a smanjenje broja azilanata iz zemalja Zapadnog Balkana postalo je jedan od prioriteta zemalja EU.

U Srbiju se, po osnovu Sporazuma o readmisiji,⁵ svake godine vrati, odnosno bude deportovano, ili se pod pretnjom deportacije samo odluči na povratak, oko 7.000 ljudi, dok nepoznat broj njih napusti zemlju. Najveći broj povratnika čine Romi. Pri povratku u zemlju, oni se suočavaju sa brojnim teškoćama u svakodnevnom životu i uskraćene su im elementarne životne potrebe kao što su ishrana, stanovanje, zdravstvena zaštita, pristup obrazovanju i tržištu rada.⁶

Istovremeno, u Srbiji boravi između 6.000 i 7.000 migranata od kojih je, prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije (MUP), njih 11.840 izrazilo nameru da traži azil.⁷ U najrizičnije grupe spadaju: deca bez pratnje i deca odvojena od roditelja ili staratelja izvan zemlje porekla, porodice sa decom, trudne žene, stariji i nesigurni. Najveći deo aktivnosti međunarodnih organizacija, donatora i srpskih vlasti usmeren je na migranate koja duže borave u zemlji i imaju potrebu za smeštajem, hranom, neprehrambenim artiklima, zdravstvenom zaštitom, obrazovanjem i pristupom tržištu rada.⁸

Od 2012. godine na dalje, primetno je premeštanja fokusa države i donatora sa rešavanja pitanja povratnika na druge teme, a uporedo sa uspostavljanjem „Balkanske rute“ vidljivo je i premeštanje interesovanja države i donatora na rešavanje problema migranta.⁹ U lokalnim zajednicama u kojima se beleži i veliki broj migranata i veliki broj povratnika iz readmisije, pojedini donatori finansiraju i zadovoljavanje potreba migranata i povratnika.¹⁰

ZAŠTO SU ROMI POVRATNICI NEVIDLJIVI A MIGRANTI U ŽIŽI INTERESOVANJA MEDIJA?

Važnost medija u oblikovanju stavova društva prepoznata je u brojnim međunarodnim i domaćim propisima koji se bave zabranom diskriminacije, bilo neposredne ili posredne, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola,

nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.¹¹

U ovom predlogu praktične politike analizirani su prilozi objavljeni u štampanim i elektronskim medijima i na veb-sajtovima od 15.01.2017. do 15.03.2017. sa ključnim rečima „migranti“, „readmisanti“ „povratnici“ i „lažni azilanti“. Imajući u vidu izuzetno mali broj tekstova o povratnicima iz readmisije (svega 21) ovom analizom obuhvaćeni su svi mediji koji su imali priloge o povratnicima.¹² S obzirom na veoma veliki broj priloga o migrantima (ukupno 1384) za analizu su izdvojeni prilozi iz 12 medija sa nacionalnom pokrivenošću i velikim tiražom/gledanošću/posećenošću (ukupno 345 medijskih priloga).¹³ Prilozi su analizirani prema standardnim kvantitativnim i kvalitativnim kriterijumima.

U periodu od 15.01.2017. do 15.03.2017. objavljeno je 66 puta više priloga o migrantima nego o Romima povratnicima ako se uzmu u obzir svi objavljeni prilozi, ili 16 puta više priloga ako se u obzir uzmu izabrani prilozi o migrantima.

Da bismo razvili argumentaciju o promenama u pisanju medija o ove dve marginalizovane grupe, u ovom tekstu smo se oslonili i na sledeće izvore: sekundarnu analizu izveštaja Medijskog arhiva EBART i Medija centra,¹⁴ i na sopstvenu dodatnu analizu priloga o Romima povratnicima od 2013. do 2016.¹⁵ Takođe, u ovom tekstu se pozivamo i na analizu CENTRA o izveštavanju medija o Romima iz 2013. godine.¹⁶ Iako je u pomenutim analizama reč o drugačijem metodološkom pristupu po obuhvatu i izboru ključnih reči, smatramo da ova odstupanja ne ugrožavaju ispravnost argumentacije. Dodatno, konsultovali smo i nekoliko skorijih priloga o ove dve ranjive grupe u stranim medijima i istraživačke radove na ovu temu.

U navedenom dvomesečnom periodu objavljeno je 66 puta više priloga o migrantima nego o Romima povratnicima ako se uzmu u obzir svi prilozi, ili 16 puta više priloga ako se u obzir uzmu izabrani prilozi o migrantima.

Mediji u Srbiji, što je i očekivano, migrantima poklanjaju znatno veću pažnju, jer u vezi sa njima postoji stalna „proizvodnja događaja“ bilo da je reč o svakodnevnom izveštavanju o broju migranata koji ulaze ili izlaze iz zemlje, različitim problemima sa kojima se susreću na graničnim prelazima sa drugim državama ili tokom boravka u Srbiji. Oni predstavljaju novu pojavu u društvu, za razliku od povratnika čiji povratak je kontinuiran, a problemi sa kojima se susreću slični kao i ranijih godina.¹⁷

Proizvodnji velikog broja priloga o migrantima doprineli su i državni organi koji su svakodnevno izdavali saopštenja, držali konferencije za štampu ili davali izjave tokom poseta terenu i bili lako dostupni novinarima. Takođe, u vezi sa

Roma povratnika kroz bolje uslove obrazovanja i zapošljavanja”, Ibid.

10 Vidi npr. tekst nemačkog magazina Spiegel “Germany’s Deportation Lottery: Migrants’ Fate a Game of Chance” objavljen 9.marta 2017, dostupno na: <http://www.spiegel.de/international/germany/repatriation-of-refugees-emerges-as-german-election-issue-a-1137859.html>, posećeno 13.06.2017.

11 Član 21. stav 3, Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS”, broj 98/2006.

12 U posmatranom periodu objavljen je ukupno 21 prilog o povratnicima od čega 6 priloga u štampanim medijima, jedan prilog na televiziji i 14 priloga na veb-sajtovima.

13 U štampanim medijima (dnevni i nedeljni) objavljeno je ukupno 220 tekstova o migrantima, u elektronskim medijima 117 i na portalima 8. Analizom su obuhvaćeni štampani mediji: Danas, Politika, Blic, Informer, Nin i Vreme, elektronski mediji, odnosno najgledanije informativne emisije u ovim medijima: RTS 1 TV Dnevnik, B92 TV Dnevnik, PINK TV Dnevnik, N1 TV Dnevnik i RTV 1 Dnevnik i veb-sajtovi/portali: www.srbijadanas.rs i www.mondo.rs.

14 U okviru projekta „Kako do drugačije slike o Romima u medijima”, Medijski arhiv Ebart uradio je analizu medijskih objava od 2003-2012 godine. U okviru analize obrađena je i podtema o readmisiji. (Objavljeno 13. 03. 2013, dostupno na: http://www.mc.rs/upload/documents/izvestaji/2013/290313_CeSID.pdf posećeno 11.05.2017). U okviru projekta „Problem zdravlja Roma i mediji u Srbiji” Medija centar, u saradnji sa Institutom za otvoreno društvo iz Njujorka, realizovao je 2008. godine projekat za unapređenje informisanja građana Srbije o zdravstvenoj situaciji Roma u okviru kojeg je tokom petomesečnog perioda analizirao pisanje medija. Tema readmisije je samo jednom spomenuta u ovoj analizi. Izveštaj je dostupan na: http://www.mc.rs/upload/documents/zdravlje_Roma/Izvestaj_Romi_final.pdf posećeno 30.05.2017.

15 U ovoj analizi korišćene su iste ključne reči „Romi povratnici” kao i u analizi Real Press Klipping, ali su prilozi preuzeti sa platforme „Naslovi.net”, kao jednog od najposećenijih agregatora vesti

16 Opširnije vidi u Tanja Jakobi, „Zašto nas ne vidite: Analiza pisanja medija o povratnicima po osnovu Sporazuma o readmisiji romskog porekla”, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, maj 2017, dostupno na: http://publicpolicy.rs/files/Tanja%20Jakobi_Zasto%20nas%20ne%20vidite_Analiza%20pisanih%20medija.pdf.

17 Opširnije vidi u Tanja Jakobi i Dejan Marković, „Integracija Roma povratnika kroz bolje uslove obrazovanja i zapošljavanja”, Ibid.

zbrinjavanjem migranata, bio je aktivan veliki broj međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija koji su takođe delovale na terenu i bile lako dostupne medijima. Uz to, mediji su vrlo često prenosili i agencijske vesti o stavovima političara i medija drugih zemalja o migrantima.

Mediji u Srbiji, što je i očekivano, migrantima poklanjaju znatno veću pažnju, jer u vezi sa njima postoji stalna „proizvodnja događaja“. Oni predstavljaju novu pojavu u društvu, za razliku od povratnika čiji povratak je kontinuiran, a problemi sa kojima se susreću slični kao i ranijih godina.

Analizirani prilozi o migrantima su daleko raznolikiji od onih o povratnicima. Iako i u jednom i u drugom slučaju dominiraju vesti, informacije i saopštenja državnih organa koja emituju novinske agencije, a potom prenose drugi mediji, u posmatranom periodu zabeležen je veliki broj originalnih priloga o migrantima, pre svega reportaža u kojima se opisuju njihovi problemi, citiraju stavovi, strahovi, stremljenja i nadanja kao i iskustva sa domicilnim državnim organima i stanovništvom. U priložima o migrantima najčešće se, pored samih migranata, citiraju predstavnici državnih institucija i u nešto manjoj meri predstavnici nevladinih organizacija (NVO) angažovanih na zbrinjavanju migranata i drugi stručnjaci. Suprotno tome, u priložima o Romima povratnicima citiraju se saopštenja institucija, ređe poimence predstavnici tih institucija, dok se samo u jednom prilogu navode reči pripadnika ove ranjive grupe. Stavovi NVO se retko pominju.

Prilozi o migrantima su daleko raznolikiji od onih o povratnicima. Opisuju se njihovi problemi, citiraju stavovi, strahovi, stremljenja i nadanja kao i iskustva sa domicilnim državnim organima i stanovništvom.

18 Reč je o tekstu „Zabrinuti zbog povratnika iz EU“ objavljenom 9.03.2017. godine u novosadskom dnevnom listu „Dnevnik“. Takav način izveštavanja predstavlja povredu Kodeksa novinara Srbije, odeljak IV Odgovornost novinara, koji kaže da je novinarska profesija nespojiva sa širenjem bilo koje vrste: polnih, rodnih, etničkih, rasnih, socijalnih, ili verskih stereotipa. Ovakvo izveštavanje je u suprotnosti sa pravilom da se u izveštajima o krivičnim delima, nacionalna, rasna, verska, ideološka i politička pripadnost, kao i seksualno opredeljenje, socijalni i bračni status osumnjičenih lica ili žrtava, mogu pomenuti samo u slučaju kada su opredeljenja, pripadnost ili status u neposrednoj vezi s vrstom i prirodom počinjenog krivičnog dela. Takođe, izveštavanje u „Dnevniku“ je u neskladu sa odeljkom V Novinarska pažnja, koji kaže da novinar mora biti svestan opasnosti od diskriminacije koju mogu da šire mediji i učiniće sve da izbegne diskriminaciju zasnovanu, između ostalog, na rasi, polu, starosti, seksualnom opredeljenju, jeziku, veri, političkom i drugom mišljenju, nacionalnom ili društvenom poreklu. Kodeks daje smernicu da se pripadnost određenoj etničkoj, političkoj, ideološkoj, ili nekoj drugoj grupi, kao i bračno stanje, versko opredeljenje, društveno poreklo, navodi samo u slučajevima kada je taj podatak neophodan za puno razumevanje konteksta događaja o kojem se izveštava.

19 Npr. u Subotici prema mišljenju predstavnika civilnog sektora, pojavu negativnih stavova o migrantima među lokalnim stanovništvom uzrokuje

Prilozi o migrantima podrazumevaju veliki broj terenskih izveštaja, dakle odlazaka novinara na mesto dešavanja, najčešće na granične prelaze, u tranzitne i prihvatne centre, ali i sva druga mesta na kojima borave migranti (pre svega neformalna mesta okupljanja), dok je u slučaju Roma povratnika zabeležen samo jedan slučaj izveštavanja sa terena, ali bez citiranja pripadnika ove ranjive grupe.

Najveći broj tekstova o migrantima i Romima povratnicima je neutralan ili pozitivan, ali u oba slučaja ima i tekstova sa diskriminatornim tonovima.

Tako se u jednom tekstu Romi povratnici opisuju kao grupacija nesklona miroljubivom suživotu sa ostalim građanima, i nesporna da usvoji društvena pravila svog okruženja koja su prihvatili domicilni Romi, čime se Romi povratnici kvalifikuju po etnicitetu i veri (reč je o povratnicima sa Kosova koji su pretežno muslimani) i upada u grešku stereotipizacije (svi pripadnici pomenute grupe su isti, skloni nasilju, krađi itd).¹⁸ U svim drugim analiziranim priložima u prvom planu je pomoć države/donatora, dok su Romi povratnici prikazani samo kao (nemi) primaoci pomoći, čije individualne sudbine, problemi i stavovi ne zavređuju pažnju javnosti.

U opisivanju položaja migranata mediji u prvi plan ističu njihov težak položaj, opasnosti sa kojima su se susreli na putu, (ne)humane uslove u kojima borave,

njihovu odvažnost, izdržljivost i rešenost da dođu do svog cilja – Zapadne Evrope. Mediji se vrlo često bave pojedinačnim sudbinama migranata/dece migranata ili ističu njihove sposobnosti i talente. Takođe, mediji gotovo svakodnevno izveštavaju o humanom tretmanu koji, zahvaljujući državnoj politici Srbije, migranti imaju u našoj zemlji, nasuprot nehumanom odnosu koje druge zemlje imaju prema njima, i navode da poštovanjem prava migranata Srbija potvrđuje svoju privrženost zvaničnoj politici EU prema migrantima. Isto tako, velika pažnja poklanja se organizovanim ili spontanim akcijama građana Srbije za prikupljanje pomoći migrantima. Istovremeno, u nekim priložima, pre svega u tiražnim tabloidima, migranti se proglašavaju za (potencijalne) teroriste/džihadiste, nosioce zaraznih bolesti, nasilnike koji ugrožavaju bezbednost dece i žena, opisuju se kao ljudi koji su kulturološki i/ili po svojoj verskoj pripadnosti ili ubeđenjima „strani” ovom podneblju ili se naglašava da oni potencijalno mogu ugroziti radna mesta ili druga prava na koja građani Srbije polažu pravo prvenstva.

U priložima o migrantima, kao i u navedenom prilogu o Romima povratnicima, prisutno je etničko i versko kvalifikovanje celih grupacija, i stereotipizacija, bilo sa pozitivnim ili negativnim prizvukom.

U priložima o migrantima, kao i u jednom prilogu o Romima povratnicima, prisutno je etničko i versko kvalifikovanje celih grupacija, i stereotipizacija, bilo sa pozitivnim ili negativnim prizvukom.

Na primer, u značajnom broju priloga navodi se da su Sirijci civilizovani, kulturni, tolerantni i obrazovani, dok se Avganistanci opisuju kao agresivni. Stvaranje kolektivnih stereotipa nasuprot izveštavanju o individualnim osobama, u slučaju incidenata može dovesti do kolektivne netrpeljivosti i mržnje prema pripadnicima određenog naroda ili vere, što povećava verovatnoću eskalacije nasilja, uvreda i diskriminaciju pripadnika ove ranjive grupe.¹⁹

U analiziranim priložima prisutni su stereotipi o „dobrim srpskim policajcima”, „okrutnim bugarskim vlastima” itd, čime se obesmišljava kritičko sagledavanje delovanja pojedinaca i usvojenih javnih politika.

U priložima je vrlo često narušavanje prava privatnosti migranata/tražilaca azila, ili njihovim fotografisanjem bez dozvole, i/ili uzimanjem izjava, posebno od dece koja često nisu u potpunosti svesna ili nisu upućena u posledice koje može izazvati njihova izjava.²⁰

Među priložima o Romima povratnicima i migrantima ima veoma malo ili nimalo analitičkih i istraživačkih tekstova. Za analizirane priloge karakteristično je reagovanje na neposredne povode, beleženje onoga što je dato (saopštenja, podataka, izjava dostupnih sagovornika).

U priložima se gotovo bez izuzetka ne poseže ni za sopstvenom ni za zbirnom arhivom priloga/analiza koji su objavljeni na slične ili iste teme, ili drugim izvorima koji daju uvid u to s kakvim se izazovima susreću povratnici.²¹

prvenstveno neadekvatno izveštavanje lokalnih medija kojim se podstiče strah od nepoznatog i otežava međuetničko razumevanje. Za detaljnije vidi: Jelena Šapić i Filip Stojanović, „Uticaj migrantske krize na lokalnu bezbednost građana i građanki Subotice”, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, mart 2017.

20 Novinarska udruženja iz regiona uputila su javni poziv na profesionalno izveštavanje o izbeglicama. Tekst poziva „DO NO HARM PLEASE! Public appeal to journalists, editors and all others who report or speak publicly about refugees today” objavljen je na sajtu Fairpress.eu 10. oktobra 2015. <http://www.fairpress.eu/blog/2015/10/03/do-no-harm-please-public-appeal-to-journalists-editors-and-all-others-who-report-or-speak-publicly-about-refugees-today/> posećeno 12.06.2017. Slične greške u izveštavanju medija, pre svega govor mržnje, senzacionalizam i stereotipiziranje primećeni su u velikom broju evropskih i svetskih medija. „Moving Stories: International Review of How Media Cover Migration”, *Ethical Journalism Network*, 2015, dostupno na: <http://ethicaljournalismnetwork.org/assets/docs/038/141/6adda26-23eaf8d.pdf>, pristupljeno 16.06.2017.

21 Analiza Ebart pokazuje da se ranije o povratnicima pisalo na sličan način kao o migrantima danas, iako je broj priloga bio manji. Tako su mediji, na primer, u periodu od 2003. do 2009. iskazivali

razumevanje prema problemima sa kojima su se susrećali Romi povratnici iz readmisije, detaljno opisujući proces i objašnjavajući sve probleme sa kojima se ova ranjiva grupa susreće prilikom povratka u zemlju, oštro kritikovali potez vlasti Nemačke da deportuju Rome iz te zemlje u Srbiju (posebno na Kosovo i Metohiju) citirajući same Rome povratnike, stručnjake idr. Većina ovih priloga bila je neutralna i nediskriminatorna, dok je svega nekoliko medija bilo apostrofirano zbog toga što su, iznoseći tešku situaciju ovih pripadnika romske populacije, koristili pogrdne termine. Od 2010. godine počinju da dominiraju prilozi u kojima se u izjavama domaćih i evropskih političara sudbina liberalizacije viznog režima Srbije povezuje sa smanjenjem zahteva za azil, a povratnici po readmisiji se najčešće opisuju kao „lažni azilanti“, ljudi koji zloupotrebljavaju sistem azila u državama EU, imaju prihode od socijalne pomoći koji su znatno veći od primanja zaposlenih u Srbiji i predstavljaju smetnju evropskom putu Srbije. Ovaj poslednji motiv prepoznatljiv je i u analiziranju priloga u 2017. godini, gde se u prilogima čija je glavna tema obezbeđivanje pomoći za povratnike u prvi plan ističe da oni neće dobiti azil u Nemačkoj.

22 Prilozi koji, doduše pogrešnom interpretacijom teksta uredbe Vlade Srbije, povezuju politike prema migrantima i povratnicima zabeleženi su neposredno po okončanju perioda analize. Tako je, na primer, zbog senzacionalističkog pisanja medija da Vlada Srbije obezbeđuje podsticaje za započinjanje posla za migrante (Vidi npr. tekst „Vučićeva vlada donela uredbu: Ilegalnim migrantima od 200.000 do 1.400.000 dinara za pokretanje biznisa“ objavljen na sajtu vasseljenska.com 23.marta 2017. <http://www.vasseljenska.com/vesti/vuciceva-vlada-donela-uredbu-ilegalnim-migrantima-od-200-000-1-400-000-dinara-za-pokretanje-biznisa/> posećeno 11.06.2017), resorni ministar Aleksandar Vulin morao da reaguje navodeći da su podsticaji namenjeni za izbeglice i raselejene iz bivših jugoslovenskih republika i sa Kosova uključujući i povratnike iz readmisije, te „da javnost treba da zna da Vlada ne podstiče migrante da ostanu u Srbiji“. „Vulin: Podsticaji za izbeglice, ne za migrante“, N1, objavljen 23.03.2017, <http://rs.n1info.com/a237226/Vesti/Vesti/Vulin-o-podsticajima-za-migrante.html> posećeno 14.06.2017.

23 „Germany’s Deportation Lottery: Migrants’ Fate a Game of Chance“, *Spiegel*, Ibid; „Zehntausende Asylbewerber kehren freiwillig in Heimat zurück“, *Sueddeutsche Zeitung*, objavljen 28.decembra 2016. <http://www.sueddeutsche.de/politik/fluechtlinge-freiwillige-rueckkehr-statt-abschiebung-1.3311238> posećeno 11.06.2017; „More migrants are leaving Germany on their own before the country can deport them“, *Washington Post*, objavljenom 28.12.2016. https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/12/28/more-migrants-leave-germany-voluntarily-than-are-deported/?utm_term=.0dd919800067, posećeno 12.06.2017.

24 „Mass Migration: What Is Driving the Balkan Exodus?“, *Spiegel*, objavljen 26.08.2016. <http://www.spiegel.de/international/europe/western-balkan-exodus-puts-pressure-on-germany-and-eu-a-1049274.html>, posećeno 11.06.2017.

25 Član 48. Ustava Republike Srbije nalaže obavezu preduzimanja različitih mera u obrazovanju, kulturi i javnom obaveštavanju, kojima se podstiče razumevanje, uvažavanje i poštovanje razlika koje postoje zbog posebnosti etničkog, kulturnog, jezičkog ili verskog identiteta njenih građana, a član 81. zahteva podsticanje duha tolerancije i međukulturnog dijaloga u oblasti obrazovanja, kulture i informisanja, kao i preduzimanje efikasnih

Među prilogima o Romima povratnicima i migrantima ima veoma malo ili nimalo analitičkih i istraživačkih tekstova. Za analizirane priloge karakteristično je reagovanje na neposredne povode, beleženje onoga što je dato saopštenja, podataka i izjava dostupnih sagovornika.

U posmatranom periodu, nijedan domaći medij nije se bavio eventualnim postojanjem uzročno posledičnih veza između migracija ove dve ranjive grupe, ili kritičkim preispitivanjima njihovog položaja u srpskom društvu, i/ili politika koje se prema njima primenjuju.²² Nasuprot tome, strani mediji koji neguju analitički pristup izveštavanju, bavili su se pravima tražilaca azila, bez obzira da li su oni sa zapadnog Balkana, sa Bliskog istoka ili iz drugih delova sveta, i navodili primere arbitrarnog odlučivanja tamošnjih vlasti o poštovanju njihovih ljudskih prava i političkim uticajima na politiku azila.²³

Takođe, strani mediji su se bavili i odnosom povratnika po readmisiji i migranata/ tražilaca azila u Srbiji, odnosno, mogućnostima zemlje da odgovori na potrebe jednih i drugih.²⁴

ZAKLJUČCI

Mediji imaju značajnu ulogu u stvaranju tolerantnog društva osetljivog za probleme marginalizovanih/ranjivih grupa.²⁵ Medijski zakoni, profesionalni kodeksi i uputstva koje izdaju profesionalna novinarska udruženja bliže uređuju, podstiču poštovanje profesionalnih etičkih kriterijuma i sankcionišu odstupanje od ovih pravila. Takođe, oni propisuju ili podstiču poštovanje javnog interesa uključujući i izveštavanje o potrebama marginalizovanih grupa.²⁶

Uzroci neadekvatnog izveštavanja mogu biti različiti: nedovoljno znanje o temi koja se obrađuje, što podrazumeva (ne)poznavanje propisa i zakona, nepoznavanje profesionalnih standarda i kodeksa, povlađivanje predrasudama i stereotipima, dopuštanje da lične negativne emocije prema određenim grupama i pojedincima preovladaju nad profesionalnim pristupom izveštavanju, neodgovarajuća uređivačka koncepcija, i nevažavanje publike kroz negovanje i povlađivanje aferaškom novinarstvu.²⁷

Nijedan domaći medij nije se bavio eventualnim postojanjem uzročno posledičnih veza između migracija ove dve ranjive grupe, ili kritičkim preispitivanjima njihovog položaja u srpskom društvu, i/ili politika koje se prema njima primenjuju. Nasuprot tome, strani mediji bavili su se pravima tražilaca azila, bez obzira da li su oni sa zapadnog Balkana, sa Bliskog istoka ili iz drugih delova sveta.

Domaća novinarska udruženja, često uz podršku donatora i odgovarajućih ministarstava, u čiji delokrug rada spadaju i marginalizovane i ranjive grupe, izdaju posebne vodiče za izveštavanje medija o ovim grupama, uključujući romsku populaciju i migrante.²⁸

Neprofesionalno i neetičko izveštavanje medija utiče na utvrđivanje postojećih i stvaranje novih stereotipa prema ranjivim grupama, a zanemarivanje ovih tema u medijima utiče na nedovoljnu informisanost i nezainteresovanost građana za ranjive grupe.

Ovakvi vodiči i uputstva pojavljuju se, pre svega, kao reakcija na povećano kršenje prava ovih ranjivih grupa u medijima.

Neprofesionalno i neetičko izveštavanje medija utiče na utvrđivanje postojećih i stvaranje novih stereotipa prema ranjivim grupama u stručnoj i najširoj javnosti, a zanemarivanje ovih tema u medijima utiče na nedovoljnu informisanost i nezainteresovanost građana za ranjive grupe, uključujući i povratnike posle readmisije.²⁹

Kakofonija stavova o migrantskom pitanju, senzacionalističko izveštavanje - koje je imalo funkciju buđenja kako pozitivnih tako i negativnih emocija prema migrantima, uz veoma malo analitičkog pristupa, uslovljavaju značajnu konfuziju u stavovima građana prema čitavoj problematici migrantske krize.³⁰

PREPORUKE

Mediji treba da se bave praćenjem položaja ranjivih grupa i kada one nisu u žiži kreatora javnih politika i da istražuju i kritički preispituju njihov položaj, doprinoseći tako jačanju njihovih prava, podizanju tolerancije i demokratizaciji društva. Mediji bi u izveštavanju trebalo da se klone pseudo događaja (konferencija za štampu, saopštenja državnih institucija), da daju prednost utvrđivanju činjeničnog stanja, dobro poznaju zakon i pristupaju izveštavanju pokazujući humanost a ne ostrašćenost i pristrasnost. Takođe, trebalo bi da se klone stereotipnog prikazivanja ranjivih grupa, upotrebe diskriminatornih termina i da se odupru govoru mržnje.

Mediji treba da se bave praćenjem položaja ranjivih grupa i kada one nisu u žiži kreatora javnih politika i da istražuju i kritički preispituju njihov položaj, doprinoseći tako jačanju njihovih prava, podizanju tolerancije i demokratizaciji društva.

Novinari bi u izveštavanju trebalo da daju prednost terenskom izveštavanju i citiranju relevantnih izvora, pre svega predstavnika ranjivih grupa, sagovornika iz nevladinog sektora koji se bave ranjivim grupama, stručnjaka i drugih sagovornika važnih za temeljno sagledavanje situacije. Posebnu pažnju mediji bi trebalo da posvete analitičkim tekstovima u kojima se izlaže širi društveni kontekst u kojem funkcionišu ranjive grupe i da kontinuirano prate napredak/izazove u sprovođenju javnih politika koje se tiču ranjivih grupa i tako ispunjavaju ulogu kontrolnog faktora u društvu i poštovanju ljudskih prava.

mera za unapređenje uzajamnog poštovanja, razumevanja i saradnje među svim osobama koji žive na njenoj teritoriji, bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili verski identitet. Članom 49. precizira se da je kažnjivo „svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti“.

26 Tako Zakon o javnom informisanju i medijima („Službeni glasnik RS“, br. 83/2014) u članu 75. propisuje sledeće: „Idejama, mišljenjem, odnosno informacijama koje se objavljuju u medijima, ne sme se podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo“. I drugi medijski zakoni, kao javni interes navode izveštavanje o pravima različitih manjina i izričito zabranjuju govor mržnje. Slične odredbe sadrži i Kodeks novinara Srbije koji u poglavljima IV i V bliže određuje pravila profesionalnog izveštavanja o manjinama i ranjivim grupama i daje smernice za profesionalno izveštavanje.

27 Vodič za izveštavanje o ranjivim grupama sa posebnim osvrtom na osobe sa invaliditetom“ NUNS 2014, str. 13, dostupno na: <http://www.medijaskapismenost.net/dokument/Vodic-za-izvestavanje-o-ranjivim-grupama>, posećeno 28.05.2017.

28 Tako je, na primer, Nezavisno udruženje novinara Srbije objavilo „Vodič za izveštavanje o ranjivim grupama, sa posebnim osvrtom na osobe sa invaliditetom“, „Vodič za izveštavanje o socijalno ugroženom stanovništvu“ uključujući i romsku populaciju, a takođe se pojavilo i nekoliko apela i uputstava o izveštavanju o migrantima. „NUNS: Apel medijima da ne otkrivaju identitet migranata“, objavljeno 25.08.2015.godine, <http://www.novimagazin.rs/vesti/nuns-apel-medijima-da-ne-otkrivaju-identitet-migranata>, posećeno 25.05.2017.

29 Stavovi stručne i opšte populacije prema problemu readmisije, Srpski savet za izbeglice, 2008, dostupno na: <http://readmisija.protecta.org.rs/files/01%20UVOD%20SSI%20i%20PROJEKAT.pdf>, objavljeno 2008. godine, posećeno 11.05.2016.

30 Dr. Vladimir Vuletić, Dr. Dragan Stanojević, Dr. Jelisaveta Vukelić, Dr. Jelena Pešić, *Studija o izbeglicama – Srbija 2016*, Fondacija Fridrih Ebert / Centar za primenjena društvena istraživanja, Beograd, 2016, str. 9.

Centar za istraživanje javnih politika (CENTAR) je nevladina organizacija istraživačkog usmerenja (think tank), osnovana 2010. godine, koja se bavi ispitivanjem raznih aspekata bezbednosnog i socio ekonomskog statusa građana sa ciljem da utiče na poboljšanje primene javnih politika ili njihovu promenu.

Glavni cilj CENTRA je da svojim istraživanjima osvetli stvarne potrebe građana, i na taj način pomogne relevantnim donosiocima odluka da politike formulišu sa stanovišta „perspektive krajnjeg korisnika“, odnosno građana.

CENTAR neguje multi-disciplinarni pristup i u prvi plan stavlja terenska istraživanja jer smatra da je za dubinsko sagledavanje problema i formulisanje održivih javnih politika važno sagledati problematiku i sa centralnog i sa lokalnog nivoa.

CENTAR je sproveo više od 20 projekata, uključujući i one na regionalnom nivou. Njegove projekte podržale su međunarodne organizacije i agencije (OSCE, UNDP, UNICEF, UNOPS, DCAF), vladine organizacije i privatni donatori – SDC i OSI; ministarstva i kancelarije u okviru Vlade Srbije, i inostrane akademske institucije, kao i kroz programe poput Matre ambasade kraljevine Holandije u Srbiji, kao i kroz programe poput Matre ambasade kraljevine Holandije u Srbiji

Forum Roma Srbije (FRS) je nevladina, neprofitna organizacija sa sedištem u Beogradu čiji je cilj da radi na sveobuhvatnoj socijalizaciji i integraciji romske zajednice, kao i rad na širenju progresivnih ideja demokratskog društva. Vrednosti za koje se zalažemo, i na kojima zasnivamo naš rad su – poštovanje različitosti, jednakost i tolerancija. Tim Foruma Roma Srbije je od 2011. godine realizovao veliki broj aktivnosti u saradnji sa organizacijom Romski edukativno kreativni centar.

Tanja Jakobi i Dejan Marković, *Mediji i ranjive grupe: Kratka analiza odnosa medija prema Romima povratnicima i migrantima*, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, jun 2017.

O PROJEKTU

Ovaj predlog praktične politike deo je šireg istraživanja problema povratnika iz readmisije u okviru projekta „Dokumentovanje novih formi diskriminacije i zagovaranje uspešne integracije Roma povratnika kroz bolje uslove obrazovanja i zapošljavanja“ koji sprovode Centar za istraživanje javnih politika i Forum Roma Srbije. Projekat je podržala Fondacija Otvoreno društvo - Inicijativa za Evrope (OSIFE) i Kancelarija romske inicijative (RIO). Cilj projekta je unapređenje dijaloga o javnim politikama na lokalnom i nacionalnom nivou i iniciranje promena u pristupu uključivanja povratnika u društvo kroz unapređivanje obrazovnih politika/mogućnosti zapošljavanja povratnika u Srbiji.

Autori: Tanja Jakobi i Dejan Marković

Dizajn: Žolt Kovač

Prelom: Jelena Šapić

Izdavač: Centar za istraživanje javnih politika, Beograd

Za izdavača: Branka Anđelković, programska direktorka

Copyrights: Centar za istraživanje javnih politika

www.publicpolicy.rs

office@publicpolicy.rs